

ІМЕНАСЛОЎ ДРАМАТЫЧНАЙ ПАЭМЫ РАІСЫ БАРАВІКОВАЙ “ПАДДАННЯ КАХАННЯ”

К. С. Мізерыя

*УА “Брэсцкі дзяржаўны ўніверсітэт імя А.С. Пушкіна”, Брэст, Рэспубліка Беларусь,
box@brsu.by*

У артыкуле разгледжана культурна-гістарычная функцыя асабовых імён, мянушак і прозвішчаў персанажаў – складнікаў антрапанімікону драматычнай паэмы Раісы Баравіковай “Падданыя кахання”. Устаноўлена, якім чынам “фонавыя” паэтонімы ўдзельнічаюць у стварэнні хранатопу мастацкага тэксту.

Ключавыя словы: паэтонім; асабовае імя; прозвішча; “фонавыя” онімы.

ИМЕНОСЛОВ ДРАМАТИЧЕСКОЙ ПОЭМЫ РАИСЫ БОРОВИКОВОЙ “ПАДДАННЯ КАХАННЯ”

Е. С. Мизерия

*УО “Брестский государственный университет имени А.С. Пушкина”, Брест,
Республика Беларусь, box@brsu.by*

В статье рассмотрена культурно-историческая функция личных имен, кличек и прозвищ персонажей – составляющих антропонимикона драматической поэмы Раисы Боровиковой “Падданыя кахання”. Установлено, каким образом “фондовые” поэтонимы участвуют в создании хронотопа художественного текста.

Ключевые слова: поэтоним; личное имя; прозвище; “фондовые” онимы.

У драматычнай паэме Зінаіды Дудзюк “Падданыя кахання” прадстаўлены падзеі часу процістаяння Вялікага Княства Літоўскага і Маскоўскага княства, калі Казіміру IV удалося раскрыць змову трох вядомых князёў з мэтай яго звяржэння і забойства. Палітычная барацьба на дзесяцігоддзі раздзяліла князя Хведара Бельскага, які вымушаны быў уцячы ў Масковію, і яго жонку княгіню Ганну, якая засталася на радзіме. Пісьменніцу зацікавіў гістарычны факт, тыповы для пераломнай эпохі, калі палітыка знішчае чалавечыя лёсы, калі ў ахвяру барацьбы за ўладу прыносяцца натуральныя чалавечыя пачуцці. На першым плане ў творы – вобразы Хведара Бельскага і Ганны Кобрынскай, якія кідаюць выклік асяроддзю і часу, неспрыяльным для сапраўднага кахання.

Узнаўляючы падзеі XV стагоддзя, Зінаіда Дудзюк раскрывае нацыянальна-культурную інфармацыю іменаслову.

Загаломак драматычнай паэмы “*Падданыя кахання*” належыць да *ідэйна-характарыстычнага* тыпу, бо змяшчае аўтарскую ацэнку галоўных герояў твора – Хведара Бельскага, патрыёта Айчыны, сілу і незалежнасць якой ён хацеў адрадыць, і Ганны Кобрынскай, якая захавала вернасць мужу ў расстанні, чакала яго доўгія гады. Халоднаму разліку, выгодзе процістаялі глыбокія пачуцці любові да Бацькаўшчыны, кахання, ахвярнасці дзеля любімых.

Антрапанімікон п’есы грунтуецца на айчынным іменаслове перыяду барацьбы спрадвечна славянскіх імёнаў з візантыйска-грэчаскімі і пераходу да сістэмы кананічных імёнаў. У гэты перыяд мірскія імёны паступова выходзяць з ужытку, пакінуўшы сляды ў прозвішчах. У выніку фанетыка-марфалагічных працэсаў утвараліся размоўна-бытавыя і ацэначныя формы імёнаў, якія абслугоўвалі розныя сферы грамадскіх і асабістых адносін. Фарміруецца арсенал структурных тыпаў і словаўтваральных мадэляў беларускіх прозвішчаў.

Ядро амаматыкону твора – *антрапанімы*. У ліку персанажаў паэмы – рэальныя гістарычныя асобы. На старонках твора сустракаюцца *онімы-сучаснікі*, якія адпавядаюць асноўнаму часу разгортвання дзеяння п’есы (імёны князёў *Алелькі, Гальшанскага, Хадкевіча, Лукомскага*, вялікіх князёў літоўскіх і каралёў польскіх *Казіміра і Аляксандра*, маскоўскага князя *Івана*) і *онімы-рэтраспекцыі* (імёны князёў балта-славянскіх дзяржаў *Альгерда, Вітаўта, Свідрыгайлы*, польскага караля *Ягайлы*). Узаемадзеянне язычніцтва і хрысціянства знайшло адлюстраванне ў іменаслове мінуўшчыны. У ліку адзначаных імён як *язычніцкія*: *Вітаўт* (балакае імя-пажаданне *весці народ* [1, с. 21]), *Альгерд* (літ. *alg* (клікаць) *girg* (чуць) [1, с. 14]), так і *хрысціянскія*: *Аляксандр* (грэч. ‘абаронца людзей’ [1, с. 13]). Ва ўспамінах пра мінуўшчыну персанажы – удзельнікі змовы супраць улады – гераізуюць часы суровых і справядлівых валадароў:

Вялікія князі *Альгерд і Вітаўт*

Не мелі звычкі страх з аглядкай блытаць!

А кожны бараніў сваю Айчыну,

Як і належыць ваяру і сыну [3, с. 15].

Імёны персанажаў (гэта галоўным чынам рэальныя гістарычныя асобы) адпавядаюць мадэлям іменаслову XV ст. Частка герояў носіць хрысціянскія імёны іншамоўнага паходжання, запазычаныя з *грэчаскай*: *Хведар* (грэч. ‘Божы дар’ [1, с. 47]), *Аляксандр* (грэч. ‘абаронца людзей’ [1, с. 13]), *Хадора* (грэч. ‘Боскі дар’ [1, с. 71]), *Дзямід* (грэч. ‘Боская апека, парада’ [1, с. 25]), *старажытнаяўрэйскай* мовы: *Іван* (ст.-яўр. ‘Боская ласка’ [1, с. 28], *Міхал* (ст.-яўр. ‘той, хто як Бог’ [1, с. 35]). Адзна-

чана таксама імя славянскага паходжання: онім-кампазіт *Казімір* (ад ‘*прадказваць, прапаведаваць мір*’ [1, с. 29]).

Ужыты ў кантэксце твора З. Дудзюк і язычніцкія імёны баяр *Некраш* і *Дробыш*. В.П. Лемцюгова адзначае, што празванне *Дробыш* мае значэнне ‘*чалавек вельмі худы, з рэбрамі, якія выступаюць*’. У народзе гавораць: “Высах на таран, адны драбы тырчаць”. У беларускіх народных гаворках драбы – гэта рэбры [4, с. 354]. Асабовае імя-абярэг *Некраш* ‘*непрыгожы*’ абараняла дзіця ад замаху злых духаў [4, с. 407].

Заўважым, што імёны герояў драматычнай паэмы – *Хведара* Бельскага і *Хадоры* Кобрынскай – паслядоўна ўжываюцца ў формах, што з’яўляюцца носьбітамі канатацыі нацыянальна-культурнай спецыфікі. Формы грэчаскаіх паводле паходжання іменаў ілюструюць фанетычныя асаблівасці, характэрныя народнай мове: замену гука /ф/ на гук /х/ і спалучэнне гукаў /хв/. У моўную тканіну драматычнай паэмы ўводзяцца радкі з народных песень, што перадаюць перажыванні галоўнай гераіні. У іх выкарыстоўваюцца напоўненыя пяшчотай і спачуваннем формы імён – выразнікі канатацыі ацэначнасці і эмацыянальнасці: “*Хто ў маім лесе блукае? Гэта Ганулька мамку шукае: «Дзе ж ты, матулька, сёння жывеш, Што на вяселлейка не ідзеш?»*. Пачула *Ганначка* ціхі стог: “*Змарыў мяне, донечка, вечны сон*”” [3, с. 23].

У рэпліках персанажаў твора ўжыты формы наймення, якія адлюстроўваюць здольнасць антрапонімаў выступаць у якасці этыкетных знакаў. Так, для звароту да прадстаўнікоў шляхецкага саслоўя ўжываюцца асабовыя імёны ў спалучэнні з паказчыкамі сацыяльнага рангавання: “*Пан Дзямід? Вітаю!*” [3, с.37]; “*Бывай, княгіня Ганна, да спаткання. Пакліч мяне, як невыносна стане*” [3, с. 48].

Знатныя шляхецкія роды ў XV стагоддзі мелі прозвішчы – афіцыйныя іменаванні, што перадаюцца ў спадчыну і ўказваюць на прыналежнасць чалавека да пэўнай сям’і. Частка прозвішчаў герояў драматычнай паэмы ўтворана ад формаў кананічных асабовых імёнаў, напр.: *Пац* – скарачонае варыянт афіцыйнага імені *Павел* (у перакладзе з лацінскага ‘малы’ [4, с. 425]). М.В. Бірыла выводзіць згаданае прозвішча ад мірскага імені, утворанага ад *пац* (рэгіянальнага ‘*пацук*’) [2, с. 318]. У аснове прозвішча *Хадкевіч* асабовае імя *Ходка* (*Хадко*), якое з’яўляецца размоўным варыянтам царкоўных імёнаў *Фёдар* (праз размоўнае *Ходар*), у перакладзе з грэчаскай ‘Божы дар’ або *Мяфодзій* (праз размоўнае *Міходзій*), ад грэчаскага *методас* ‘*метад, тэорыя, даследаванне*’ [4, с. 335]. Сустрэкаюцца і прозвішчы адтапанімічнага паходжання, напрыклад, *Гальшанскі*.

Значнае месца ў анамастыконе драматычнай паэмы займаюць так званыя “**фонавыя онімы**”. Сродкам увасаблення прасторава-часавых

адносін у творы Зінаіды Дудзюк з’яўляюцца **ойкадамонімы** (*Берасцейскі замак, Кобрынскі замак, Віленская турма*) і **тапонімы** (*Смаленск, Масква, Кіеў, Кобрын, Галіч*). Стварэнню гістарычнага каларыту спрыяюць таксама ўжытыя ў кантэксце п’есы **ўстарэлыя тапонімы**: *Маскоўскае княства, Вялікае Княства Літоўскае, Вільня, Берасце*.

Іменаслоў драматычнай паэмы заснаваны на рэальным іменніку XV стагоддзя. “Фонавыя” паэтонімы адыгрываюць важную ролю ў фарміраванні хранатопных межаў твора, вызначаючы месца дзеяння, паказваючы на час разгортвання падзей.

Библиографический список

1. *Барыс, С.* Як у нас клічуць? : Беларускія імёны / С. Барыс. – Мінск : Медысонт, 2010. – 124 с.
2. *Бірыла, М. В.* Беларуская антрапанімія : Прозвішчы, утвораныя ад апелятыўнай лексікі / М. В. Бірыла. – Мінск : Навука і тэхніка, 1969. – 508 с.
3. *Дудзюк, З.* Падданыя кахання : драматычная паэма, вершы / З. Дудзюк. – Мінск : Маст. літ., 2003. – 141 с.
4. *Лемтюгова, В. П.* Корні нашых фамилий = карані нашых прозвішчаў / В. П. Лемтюгова, И. О. Гапоненко. – Минск : Звязда, 2018. – 672 с.